

ХАРАКТЕРИСТИКА АСКАНІЙСЬКОГО БЛАГОРОДНОГО ОЛЕНЯ, ЯК ОБ'ЄКТА РОЗВЕДЕННЯ У ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Волох А.М.

Вступ.

В Україні є досить велика площа угідь, землеробське використання яких неефективне. Раніше такі землі використовувались переважно для вівчарства та скотарства, необхідною умовою успіху яких є створення високої щільності тварин. Внаслідок цього порушується рівновага між існуючим поголів'ям і можливостями пасовищ, що призводить до скорочення їх продуктивності та ерозії ґрунтів [2]. Із накопичуванням знань, з'явилися сумніви щодо повсюдної правильності зазначеного вибору [4]. В деяких країнах став застосовуватися й інший шлях – використання пасовищ за допомогою диких тварин. Зіставлення темпів росту, потреб у воді, утилізації їжі, стійкості до захворювань, навантаження на пасовища свідчить про те, що дикі ратичні, як джерело м'яса, більш продуктивні, чим свійські [11]. Зважаючи на це, в середині ХХ ст. значного поширення набуло вирощування лані і благородного оленя на фермах [12]. Вибір зазначених тварин був обумовлений високим забійним виходом м'яса (~50%), яке через низький вміст холестерину відноситься до дієтичних продуктів і реалізується за вищими цінами, ніж яловичина чи баранина. Окрім того, лань піддається доместикації, здатна утилізувати рослинність перелогів і не придатних для землеробства угідь. У Європі вихід м'яса у цього виду з одиниці площі вищий, ніж у вівці та великої рогатої худоби [13].

Оскільки зазначений напрямок в Україні знаходиться у зародковому стані, ми обрали за мету показати фермерам переваги вирощування асканійського благородного оленя – особливої гібридної форми, що відзначається високими біологічними та виробничими характеристиками.

Матеріал і методи.

Матеріал для даної статті збирався у 1995-2004 рр. переважно на території державного ландшафтного заказника “Коса Обитічна” (Азовське море). Сюди в 1974 р. з о-ва Бірючий було доставлено 14 оленят (9 самиць і 5 самців) у віці 1 місяць. Незважаючи на розпочате у 1982 р. полювання, у 1983 р. тут на площі 1700 га мешкало 138 оленів, а в 1988 р. – 186 (максимум). Окрім того, у різні роки проводилися експедиції на о-ви Бірючий, Джарилгач (Херсонська обл.) та у Рацинську (Миколаївська обл.) лісову дачу. В цих місцях вивчалася біологія оленів, їх розподіл за біотопами ($n \approx 2600$), дослідження морфології тварин, добутих на полюванні ($n=67$) тощо. Всіх тварин було анатомовано і визначено вік за станом зубної системи [9].

Результати дослідження.

На початку XX ст., внаслідок сумісного утримання оленів різних підвидів, у зоопарку заповідника “Асканія-Нова” було отримано гібрид, який виявився здатним до тривалого мешкання у Підмосков’ї, Мордовії, Казахстані та в південних районах України. Спочатку у його формуванні приймали участь європейський, кримський, кавказький благородні олені та марал [5], у 30-і роки – ізюбр та вапіті, а у 60-і – ще й бухарський олень [7]. Звичайно, створення полігібридних форм не виправдане з точки зору мисливського господарства, оскільки у наступних поколіннях відбувається розщеплення ознак. При випусках же таких тварин в місця, де мешкають олені певного підвиду, існує ризик обесцінення наслідків природного добору і зміни генотипу, що буде мати відповідні еволюційні наслідки. Але в тваринництві використання гібридів є звичайним явищем і тому олень асканійської форми може бути дуже гарним об’єктом для розведення у фермерському господарстві.

Типові угіддя. За традиційними уявленнями, основними біотопами оленів являються ліси. Але представники асканійської форми здатні мешкати за дуже низької лісистості, використовуючи виключно агроценози [1]. На морських

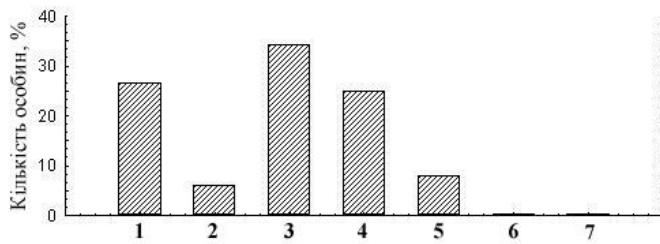

Рис. 1. Розподіл оленів за типами угідь: 1 – степ; 2 – лан; 3 – ліс листяний; 4 – луки; 5 – зарості очерету; 6 – ліс хвойний; 7 – лісосмуга.

косах та островах тварини спроможні мешкати лише в чотирьох біотопах (зарості

очерету, приморські луки, ділянки степу та штучні лісонасадження) при домінуванні 3-4 порід дерев і чагарників. Загалом на півдні України тварини упродовж року доволі часто перебувають у відкритому ландшафті (степ, лан та луки), а потім уже – в лісонасадженнях та очеретяних заростях (рис. 1). Зазначений біотопний розподіл асканійського оленя є досить своєрідним і ні у якого підвиду із роду *Cervus* не відмічається [3].

Особливості репродукції. Благородний олень відноситься до низькоплідних ссавців, самки якого народжують 1 теля – двійні бувають дуже рідко. Загалом

статева зрілість у благородних оленів настає на другий рік після народження, але у більшості популяцій самиці народжують перше теля лише у трирічному віці. Натомість, асканійський олень може розмножуватись на 1 рік раніше. Зокрема, всі олениці із о-ва Бірючий, інтродуковані в Казахстані, дали перший приплід у 2 роки [8]. Із 9 самиць, завезених на Обитичну косу в 1974 р. телятами, через 2 роки 5 (55,6%) стали матерями. У двох останніх випадках парування оленів відбувалося у віці 17-18 місяців.

На Обитичній косі в процесах репродукції приймало участь щонайменше 76-80% дорослих самок, а, за відсутності полювання, – понад 85% (табл. 1). Із 56 досліджених нами у 1989-2004 рр. олениць 49 (87,5%) були вагітними. Без використання спеціальних зоотехнічних заходів, це є досить високим

показником. Телята асканійського оленя відзначаються високою здатністю до виживання. Із 60-и оленят, яких було отримано в 1903-1928 рр., до дорослого стану дожило 52 особини або 78,8% [6]. З 20-и оленят місячного віку, завезених до Казахстану та 14-и на Обитічну косу, вціліли всі тварини [3, 8].

Таблиця 1

Деякі показники репродукції благородного оленя на Обитічній косі

Роки	Кількість самиць		
	всього	з телятами	%
1985-1990	81	62	76,54
1991-1995	142	119	83,80
1996-2004	216	184	85,19
Разом:	439	365	83,14

В популяціях оленів основними плідниками являються рогалі у віці 8-12 років, гареми яких складаються із 2-3, рідко – більше, олениць. Серед 49 досліджених нами ембріонів було 25 самиць і 24 самці. То ж при вирощуванні оленів на фермах виникає гостра статеві конкуренція серед дорослих самців за самиць, що є наслідком вродженої полігамії. При цьому рогалі можуть травмувати одне одного, втрачають вагу, що нівелюється штучним формуванням гаремів при їх роздільному тимчасовому утриманні. У країнах з розвинутим оленярством (Нова Зеландія, Австралія, США та інші) дуже розповсюджене штучне запліднення та створено ринок сперми [12].

Таким чином, для асканійського благородного оленя характерна висока відтворювальна здатність. Вона визначається високою участю самок у процесах репродукції, яка коливається від 76,5 до 85,2 %, що забезпечує щорічний приріст на рівні на 13,4-44,1 (27,2±4,69) % від загальної чисельності або на 39,3-63,9% за кількістю молодняку.

Продукція оленярства. За даних умов, в Україні важливою продукцією можуть бути молоді тварини та плідники, м'ясо, сувеніри з рогів, шкіра тощо.

За вагою представники асканійської форми не поступаються благородним оленям будь-яких підвидів. Її максимальна величина для рогалів з о-ва Бірючий склала 304,5 кг, а середня – 260 (n=11); максимальна вага самиць становила 233 кг, а середня (n=15) – 200 [2].

Асканійський благородний олень відзначається досить інтенсивним приростом ваги (табл. 2). З часу народження, яке триває з середини травня та упродовж червня,

Таблиця 2

Вага асканійських оленів на Обитічній косі у листопаді–грудні (кг)

Віково-статеві групи	n	M ± m	Limit	σ
Дорослі самці	18	206,2 ± 9,81	140 – 290	41,61
Дорослі самки	25	163,3 ± 4,37	105 – 222	21,84
Напівдорослі	13	128,2 ± 5,08	105 – 155	18,32
Телята	11	75,5 ± 3,41	60 – 95	11,32

до кінця грудня вага оленят збільшується більш, ніж в 10 разів. У віці 19-20 місяців вони вже не поступаються дорослим самицям. Саме у цей час у самців формуються прості роги у вигляді шпичок (деякі мають навіть 2 відростки) і відбувається нормальний сперматогенез, а деякі самиці також досягають статевої зрілості. Зазначений вторинний статевий диморфізм супроводжується прискореним зростанням ваги самців (134,6±5,08) і відставанням самиць (118,0±9,30). Оскільки навіть у дорослому віці вага оленів, незалежно від статі, деякий час продовжує збільшуватися, існує велика розбіжність між мінімальними та максимальними розмірами цього показника.

Звичайно, розведення оленів, як джерела білків, має важливе значення для місцевої економіки, проте воно також істотне для розвитку туристичних і освітніх цінностей. У світі досить прибутковим залишається трофейне

полювання, що збереглося як релікт анімалістичних уявлень людини. На міжнародних виставках роги асканійського благородного оленя неодноразово оцінювалися золотими медалями і навіть удостоювалися “Гран-Прі”. В мисливському господарстві «Гаврилівське» іноземцями було впольовано 30 рогалів, із яких трофеї одного були оцінені на золоту медаль, 7 – на срібну і 11 – на бронзову [1]. На відміну від європейських оленів, роги яких мають максимальні показники у віці 14-15 років, асканійські досягають трофейного гатунку (170-195 балів) вже у 9-10 років.

В останні роки, з розвитком культури, гуманізації суспільства, з’явилося багато людей, які полюбують спостерігати за дикими тваринами, фотографувати їх та знімати на відео. В США це віднесено до економічної оцінки використання природних ресурсів [10]. У нашій країні також зростає інтерес до споглядання за дикими тваринами та до відпочинку у їх середовищі. Все це робить фермерське розведення оленів досить перспективною формою тваринництва.

Висновки

1. Асканійський благородний олень є вигідним об’єктом розведення, як джерело якісних м’ясопродуктів та реалізації живих тварин для фермерських господарств.

2. Зазначена форма відзначається високими трофейними якостями, розведення якої може мати значний фінансовий успіх за мисливського спрямування господарства.

3. Вирощування оленів у фермерському господарстві має значні перспективи для ефективного використання малоцінних угідь, але потребує удосконалення законодавчої бази.